

In de afgelopen jaren is het grootste probleem voor het CDA het gebrek aan authenticiteit geweest. Het CDA kan pas authentiek overkomen wanneer het standpunten inneemt die kunnen gelden als een afspiegeling van de christelijke identiteit. Voor Thijs Jansen betekent christelijke politiek in ieder geval het geloof dat een samenleving bijeen kan en zelfs moet worden gehouden door meer dan eigenbelang. En daarmee stuit hij op een fors verschil met de klassiek-economische en ultra-liberale opvatting dat de samenleving het beste draait als wordt toegegeven aan het nastreven van het eigenbelang.

Een authentiek CDA

Voor Jaap Oversteegen

Christen-democratische politiek moet uitgaan van een ander beeld van de samenleving dat wat idealistischer mag zijn. De lat moet hoog liggen. In een prachtig en te weinig opgemerkt artikel in het zomernummer van Christen Democratische Verkenningen vorig jaar 'Het sociaal tekort: waar zijn de zachtmoedigen?' heeft Edith Brugmans het dilemma van christen-democratische politiek heel goed verwoord. In de christelijke traditie is de zachtmoedige een voorbeeldfiguur: 'Zonder juridische sancties, politieke pressie of economische boycot draagt de zachtmoedige het onrecht van en voor de ander. Omdat zachtmoedigheid dit volstrekt geweldloze dragen van onrecht is, is zij een zo radicale tegenkracht tegen het onrecht dat het onrecht naar het goede wordt omgebogen' (CDV 7/8 1998, p. 325). Brugmans stelt dat zachtmoedigheid de harde logica die eigen is aan maatschappelijke instituties wezenlijk te buiten gaat. Zachtmoedigheid is voor ons bijna onbegrijpelijk geworden: 'Wij vertrouwen op het legitieme geweld van sancties en geloven nauwelijks in de kracht van zachtmoedigheid'. Dat maakt de taak van christen-democratische politici bijzonder ongemakkelijk: 'Als christenen zijn zij aangesproken door het goddelijk woord over zachtmoedigheid en weten zij zich verplicht om deze bijna onbegrijpelijk geworden houding toch gestalte te geven - maar dan stuiten zij op de politieke onhandelbaarheid van deze radicale tegenkracht tegen onrecht' (p. 325). Een van de consequenties die het CDA zou kunnen trekken uit het voorbeeld van de zachtmoedige is dat niet het eigenbelang, maar juist de wederkerigheid een dragend principe van de samenleving kan zijn (een overtuiging die in het laatste verkiezingsprogramma te vinden is). Met wederkerigheid bedoel ik dat de één iets voor de ander doet en de ander iets voor de één zonder dat één van beiden daartoe verplicht is en zonder dat precies wordt afgesproken wat de één voor de ander doet. Wederkerigheid is het cement van de samenleving. De zachtmoedige

gaat verder dan wie ook: de logica van 'dit voor dat' - de logica van de vergelding - heeft hij/zij helemaal afgezworen. Hij/zij gaat ervan uit dat 'opoffering' uiteindelijk tot iets goeds zal leiden, ook al zijn daarvan geen tekenen.

De opdracht is een samenleving te stimuleren en mogelijk te maken waarin wederkerigheid als waardevol wordt gezien en waar mensen aangemoedigd worden hun idealen in praktijk te brengen.

Mensen hebben genoeg idealen. De inrichting van de samenleving ontmoedigt het om die idealen in praktijk te brengen. Dat zou veel beter kunnen en moeten. Het CDA zou het aanwezige engagement moeten binden. Het is hard nodig dat de politiek een bemoedigende, aansporende, prikkelende factor wordt in plaats van de remmende en blokkerende factor die ze op het ogenblik vooral is.

Waardenambiguïteit

Ik ga ervan uit dat elk mens morele ervaringen kan opdoen. De waarde van bijvoorbeeld wederkerigheid kan door iedereen ervaren worden. Morele ervaringen zijn echter ambigu en kwetsbaar. Een dergelijke morele ambiguïteit is karakteristiek voor onze tijd. Wel flessen naar de glasbak brengen en tegelijkertijd twee auto's gebruiken. Kunnen kopen wat je wilt en tegelijk door de ziel gesneden worden door beelden op de televisie van honger, ontheemding en oorlog. Je verzetten tegen de komst van een asielzoekerscentrum in je eigen buurt en veel geld geven aan acties voor Vluchtelingenwerk. Kinderen willen, maar niet de tijd nemen om er aandacht aan te besteden. Een voorstander zijn van Europese politieke integratie, maar wel hartgrondig eens met de politiek van *'I want my money back'*.

Het gevolg van deze waardenambiguïteit is een onderhuidse ontevredenheid. Mensen handelen, maken keuzes, maar houden ver op de achtergrond er een vervelend gevoel aan over. Het wil ergens maar niet kloppen.

Onder andere de overheid zou behulpzaam moeten zijn bij het in banen leiden van die waardenambiguïteit. Zij zou discussies moeten stimuleren die mensen dwingen om na te denken en opties aan te bieden om keuzes te maken. Daarbij mogen ook best idealen over een goede samenleving ter sprake worden gebracht. Helaas is het zo dat de politiek nu juist meestal niet helpt, maar de ambiguïteit in stand houdt en zelfs obstakels opwerpt om deze op te lossen. Bijvoorbeeld in de Kosovo-crisis hamert het kabinet-Kok op opvang in de eigen regio. Maar geeft de Nederlandse overheid daarmee werkelijk bevredigend uitdrukking aan de morele ervaring van solidariteit. Minister Herfkens stelde zelfs dat veel vluchtelingen helemaal niet willen worden opgevangen in het Westen. Dat is maar de vraag. En als de vluchtelingen hier zouden komen zijn er kam-

✎ **Wederkerigheid
is het cement van
de samenleving.**

pen klaargemaakt. Waarom zijn er in Nederland geen gastgezinnen gevraagd, zoals in andere landen (Frankrijk, België)? Het is het vertoon van solidariteit met schone handen. Zou het niet veel overtuigender zijn tegen Milosevic om te laten zien wat echte solidariteit is door de Albanezen ruimhartig op te vangen.

In Nederland is wat betreft de diepgang van het politieke debat schraalhans keukenmeester. Politici durven het ook nauwelijks meer om de burger aan te spreken op zijn idealen, op zijn morele ervaringen. Dat is een onontgonnen gebied. Daardoor blijven de ambigue gevoelens bestaan.

Schraal mensbeeld

Opvallend is dat de Nederlandse politiek vaak geneigd is om uit te gaan van een pessimistisch en economistisch mensbeeld. Dat correleert met een liberale opvatting over politiek. Dat pessimistische mensbeeld is met name terug te vinden als het gaat over zwakkeren: uitkeringsgerechtigden frauderen, asielzoekers zijn crimineel, Nederland is vol. Er wordt bijna automatisch geappelleerd aan, ingespeeld op verondersteld eigenbelang en pessimisme over de intenties van anderen. Vaak komt het ook goed uit - financieel - om te korten op de overheidsuitgaven. Het is opvallend hoe wijd die neiging verbreid is. In dezelfde systematiek past de veronderstelling dat mensen - of het nu onderwijzers of verpleegkundigen zijn - altijd maar meer loon - geld dus voor zichzelf - willen. De opvatting dat een beroep aanzien krijgt door de hoogte van het salaris is wijd verbreid. Dat is wel erg armzalig. Waarom is het zo ongebruikelijk om te spreken over de bijdrage van onderwijs en zorg aan de kwaliteit van leven van jezelf en van anderen. Veel interessanter is of datgene wat je doet iets betekent voor de maatschappij en of er een zekere progressie zit in je ontwikkeling. Het is soms verbazingwekkend hoe snel politici een beroep doen op negatieve gevoelens. Zelden wordt er een beroep gedaan op altruïsme en solidariteit. Het meest recente voorbeeld was de manier waarop PvdA-fractievoorzitter Melkert de aandacht van de kiezers op de PvdA meende te moeten richten door een 'hard rechts' verhaal te houden over asielzoekers. Een onsmakelijke imitatie van Bolkestein vier jaar eerder. En het wordt nog erger omdat - zie de analyse van Sybrand van Haersma Buma in dit nummer (p.45-54) - de eigen onmacht om keuzes te maken wordt afgewenteld op de asielzoekers door hen object te maken van hard en meedogenloos beleid. Dat is politiek op zijn allerslechtst.

Politici hopen stemmen binnen te halen door voer te geven aan negatieve sentimenten over anderen. Soms wordt de mening verkondigd dat dat ook maar beter is omdat anders de extreem-rechtse partijen de kop weer opsteken. Dat is maar de vraag. Is het niet zo dat het onvermogen van politici om een werkelijk

➤ **Morele
ambigüiteit is
karakteristiek voor
onze tijd: Je
verzetten tegen
een asielzoekers-
centrum in je eigen
buurt en veel geld
vluhtelingenwerk.**

rechtvaardig, integer asielbeleid en een werkelijk rechtvaardig en integer integratiebeleid te voeren iedere keer maar weer wordt afgewenteld op die asielzoekers? Waarom komen politici daar zo gemakkelijk mee weg in Nederland?

Stelregel zou moeten zijn dat het onvermogen van politici niet afgewenteld mag worden op zwakkere groepen die afhankelijk zijn van de overheid (en het beleid). Daartegen zou het CDA in ieder geval zeer streng en meedogenloos moeten opkomen. Als de politici niet in staat zijn om de samenleving bij elkaar te houden, als zij zich daarvoor onvoldoende inspannen dan zouden zij daarop afgerekend moeten worden. De media zouden politici daarop veel harder moeten beoordelen en de burgers daarover wakker schudden.

Politiek die uit is op korte termijnsucces is fnuikend. Een politiek die inzet op duurzame resultaten is veel moeilijker. De heersende politieke cultuur is gevangen in een onvermogen om werkelijk te investeren in een goede samenleving waar vertrouwen heerst, waar het beste uit mensen gehaald wordt, waar ze steun krijgen en erkenning krijgen, waar wederkerigheid erkend wordt.

De media ontmoedigen een dergelijke politiek door vooral gespist te zijn op politieke discussies die in het model van 'het conflict' gegoten kunnen worden. Met als gevolg dat politici conflicten ensceneren. Bolkestein was daar een meester in.

Waarde-ervaringen serieus nemen

In Nederland lijken overheidsorganisaties en ook de overheid nauwelijks meer echt geïnteresseerd in de ervaringen van mensen. In de thuiszorg krijgt een patiënt wel drie thuiszorgers aan zijn bed. De één mag uitsluitend het verband in een beperkt aantal minuten verwisselen, de ander mag alleen schoonmaken en een derde alleen boodschappen doen. Wat de doorslag geeft zijn financiële en administratieve overwegingen. Dat is niet alleen vervelend en ergerlijk voor de patiënt, maar ook heel vervelend voor degene die de zorg moet verlenen. Wat is er natuurlijker dan dat iemand haar werk op een verantwoordelijke manier wil doen. De thuiszorger wordt de integrale verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van de zorg ontzegd. Pas als mensen de kwaliteit van het resultaat ook voor hun verantwoordelijkheid hebben, ontlenen ze ook bevrediging aan het werk dat ze doen. Laat degene die verantwoordelijk is voor het geven van de thuiszorg ook echt de verantwoordelijkheid om die zorg zo goed mogelijk te leveren. Hoe dat in een concrete situatie het beste kan worden ingevuld kan niet van bovenaf voorgeschreven worden. Hulpverleners worden tot machines gemaakt. Zowel thuiszorgers als patiënten worden vervreemd van hun doodnormale behoeften

aan een wederkerigheidsrelatie. Het kenmerk daarvan is nu precies dat niet alles op een goudschaaltje gewogen wordt. Voor werkelijk menswaardige zorg zijn betrokkenheid, wederkerigheid en integrale verantwoordelijkheid voorwaarden.

Het is zorgwekkend dat de politiek de ontmenselijking in verschillende sectoren niet alleen toelaat, maar zelfs bevordert. De wachtlijsten in de zorg - voor operaties en verzorgings-verpleegtehuizen - zijn een voorbeeld daarvan. In het vorige nummer van dit blad heeft de heer Pauw van het St. Franciscusziekenhuis in Rotterdam treffend beschreven dat wachtlijsten onrechtvaardig zijn omdat ze al lang niet meer voor iedereen gelden. Bovendien kan de overheid de wachtlijsten uit de wereld helpen door een aantal lastige knopen door te hakken. Typierend is dat staatssecretaris Vliegthart de Tweede Kamer laat weten niets aan de lange wachtlijsten van verpleeg-/verzorgingshuizen te willen doen voordat bekend is of er dubbeltellingen in zitten. Ook hier weer een puur administratieve redenering, terwijl het over mensen gaat. De omgang met de Bijl-merramp door achtereenvolgende kabinetten illustreert hetzelfde fenomeen. Hoe je het ook wendt of keert: het leed van de betrokkenen is keer op keer gebagatelliseerd. Politici en ambtenaren hebben een vervreemde kijk op de taak van de politiek. Kardinaal Simonis heeft wel eens verbanden gelegd tussen het toestaan van abortus en het geweld op straat. Dat ging mij wat ver. Maar het is wel degelijk zo dat het bagatelliseren van wat de burger ervaart, een symptoom is van een ziek politiek systeem. Het ligt in het verlengde van het verschijnsel dat mensen voorbijlopen als er iemand op straat in elkaar wordt geslagen.

In Nederland is wat betreft de diepgang van het politieke debat schraalhans keukenmeester.

Aansluiten bij engagement

In het januarinumnummer van dit maandblad heeft Joop Wijn het concept 'de betrokken samenleving' als de slogan voor het CDA naar voren geschoven. Dat is een slogan die precies uitdrukt waar het het CDA om moet gaan: betrokkenheid. De samenleving barst van het engagement, maar die komt nauwelijks meer in de politiek tot uitdrukking. De politiek wordt alleen nog maar gezien als het obstakel voor engagement. Daarom is het engagement vooral buiten de politiek te vinden. Een explosieve groei maakten ideële organisaties door die zich richten op natuur en milieu, internationale solidariteit en morele issues als abortus en euthanasie (Sociaal en Cultureel Rapport 1998, p. 760). Maar laten we ook niet het engagement vergeten van al diegenen die betaald bezig zijn anderen te helpen, zoals onderwijzers, artsen, verplegend personeel, gezinsvoogden, politieagenten. Het is niet verbazingwekkend dat het cynisme over de politiek in dat soort zeer belangrijke sectoren enorm groot is. Tenslotte is er het engagement van al diegenen die zich onbetaald inzetten voor anderen: ouders voor hun kinderen, mantelzorgers en vrijwilligers.

Het CDA moet zorgen dat de politiek weer aansluiting krijgt bij al dat engagement. Dat betekent bijvoorbeeld aansluiting zoeken bij en vechten voor erkenning van diegenen in Nederland die vrijwilligerswerk, mantelzorg doen. Of besluiten zelf voor hun kinderen te zorgen. Op de conferentie over 'Respect tussen de generaties' in Nijmegen afgelopen zaterdag vertelde CDA-Tweede Kamerlid Nancy Dankers de geschiedenis van een vader, een moeder en drie jonge kinderen. Bij de moeder werd kanker geconstateerd en zij zou nog een jaar te leven hebben. Haar man wilde dat jaar voor haar zorgen. Hij kreeg daarvoor geen toestemming van zijn baas en nam dan maar ontslag. Nadat zijn vrouw was overleden kreeg hij geen werk en sindsdien is hij aangewezen op de Bijstand. Waarom in die periode geen uitkering van de overheid en wordt niet voor een terugkeerrecht gezorgd? Het is al eerder geconstateerd: het recht op en belang van 'zelf zorgen' wordt in Nederland nauwelijks erkend. Dat geldt niet alleen voor zieke gezinsleden, maar ook gewoonweg voor de gezonde eigen kinderen. Het professionaliseren en monetariseren van zorg krijgt van de overheid meer status. Ook daar is een subtiel proces van onteigening herkenbaar.

Authenticiteit van het CDA

De werkelijke breuklijn in de politiek is die van authenticiteit, oprechtheid, betrouwbaarheid en van niet meer hypocriet zijn. Je werkelijk iets aantrekken van wat mensen overkomt. Politieke partijen wekken de indruk dat zij er vooral zijn om zichzelf in stand te houden. Zij zoeken naar een niche in de markt om vooral maar een machtsfactor te blijven. De ideeën worden daarbij aangepast. Het gaat niet meer om een bepaald ideaal of belang te realiseren, maar om groot te worden of in stand te blijven als doel op zich. Het instrument (groot worden) is doel op zich geworden. Geen wonder dat het aantal leden van politieke partijen schrikbarend gedaald is en dat de animo om te stemmen door de jaren heen steeds minder wordt.

✂ In de politiek wordt snel een beroep gedaan op negatieve gevoelens en zelden op altruïsme of solidariteit.

Dankzij de oppositieperiode en de bezinning die daarin heeft plaatsgevonden, is het CDA langzamerhand weer authentiek aan het worden. Geloofwaardige continuïteit met het eigen verleden was daarvoor een voorwaarde. De erkenning van Ruud Lubbers dat het *no-nonsense*-beleid doorgesloten was heeft de weg vrij gemaakt voor een meer christelijk sociale koers. Deze wordt - blijkens het artikel van Jan Peter Balkenende (CDV 2, 1998, p.12-26)- voluit onderschreven in de fractie. We zijn er echter nog echt niet. Het CDA moet zich erop toeleggen het overvloedig in de samenleving aanwezige engagement te erkennen en te kanaliseren.

Dat dat niet eenvoudig is bleek uit de affaire rondom Jacques de Milliano. Het was onmogelijk om het engagement van Artsen zonder Grenzen op een geloof-

waardige manier te verbinden aan het CDA. Ik zou ervoor willen pleiten deze affaire grondig te analyseren, omdat het CDA wel degelijk moet proberen het engagement uit dat soort organisaties aan zich te binden. Het is te makkelijk om te stellen dat de obstakels puur van persoonlijke aard waren. Mogelijk had er veel langer van tevoren veel meer energie gestoken moeten worden in het inhoudelijke debat.

Noodzakelijk voor die authenticiteit is ook dat de partij duidelijk maakt waar haar prioriteiten liggen met het oog op deelneming aan een nieuw kabinet. Die duidelijkheid laat nu te wensen over. Als Hans Hillen en Jaap de Hoop Scheffer een voorkeur uitspreken voor een coalitie met de VVD, dan roept dat twijfels op. Is de natuurlijke bondgenoot van het sociaal-christelijke CDA niet de PvdA of Groen Links en D66 (als sociaal-liberalen)? Die twijfels kunnen alleen voorkomen worden wanneer uitgelegd wordt waarom op dit moment de VVD de voorkeur verdient. Wat van de CDA-prioriteiten uit het verkiezingsprogramma denken De Hoop Scheffer en Hillen dan met de VVD en D66 beter te kunnen realiseren dan met de PvdA en/of Groen Links? Die uitleg zijn ze dan verschuldigd. Ik kan mij best een aantal argumenten voorstellen. Bijvoorbeeld de wens om vooral te zorgen dat financiële soliditeit gewaarborgd blijft. Als dat boven aan de prioriteitenlijst gezet wordt en er geen zicht op is dat dat met de PvdA goed komt dan is dat een legitieme reden. Het CDA heeft een lange traditie van financiële soliditeit en hecht daar zeer aan. Dat is ook een sterk punt van de VVD. Een andere prioriteit zou kunnen zijn dat het CDA zich moet kunnen profileren in een coalitie (een zuiver tactisch argument). Met de PvdA zou het CDA zich moeilijker kunnen profileren. De PvdA is zozeer een middenpartij geworden en onvoorspelbaar, want zeer verdeeld, dat ze potentieel - zoals het CDA vroeger met de PvdA en de VVD deed - de ene keer met het CDA en de volgende keer met de VVD zou kunnen gaan regeren. De VVD is veel minder onvoorspelbaar. Bovendien hebben we met de VVD gemeen dat we niet geloven in steeds meer bureaucratie en verstatelijking.

Er zijn echter ook forse verschillen met de VVD die het moeilijk maken om met hen een coalitie te starten. We hebben nog weinig gemerkt van affiniteit met familie- en gezinsbeleid. De VVD volgt heel sterk de lijn van economische zelfstandigheid van de vrouw. Bovendien is de discussie over fatsoen en moraal die door Bolkestein was aangezwengeld - over kortom de grenzen van de individuele vrijheid - in de VVD op niets uitgelopen. De veiligheidsdiscussie wordt vooral gevoerd in repressieve termen en veel minder in termen van 'veiligheidsontwikkeling' (zoals in het CDA). De VVD heeft in de afgelopen jaren hard ingegrepen in de sociale zekerheid (de Nabestaandenwet) en heeft de neiging te kiezen voor het primaat van de politiek (Varkenswet). Tenslotte is de VVD een van de partijen die regelmatig een beroep doen op het eigenbelang van de burger en op

negatieve gevoelens over andere groepen.

In het Groen Links Magazine heeft Pieter van Geel zich uitgesproken voor een coalitie met Groen Links. Voor een dergelijke coalitie zijn ook argumenten. Groen Links heeft ook een sterk communitaristische inslag en sinds het CDA het thema duurzaamheid wat meer op de agenda lijkt te zetten (Nieuwe Wegen, Vaste Waarden) is er ook wat dat betreft mogelijkheid om goed zaken te doen. Ook wat betreft het beleid ten aanzien van werk en zorg zijn er overeenkomsten. In Duitsland blijken de Groenen - net als het CDA - vooruitstrevende ideeën te hebben over een Europese Grondwet.

Ik zou graag meer van dit soort vergelijkingen en afwegingen horen. Dat kan beter naarmate het CDA beter in staat is duidelijk te maken wat het wil, waar het voor staat. Nogmaals: ik heb er geen bezwaar tegen dat er voorstellen gedaan worden voor mogelijke coalities. Dat is echter wel een discussie die met argumenten moet worden gevoerd en ik ben van mening dat de partij daarbij voluit betrokken moet worden. Van groot belang is te weten wat de partij voor de komende jaren als de belangrijkste prioriteiten beschouwt. Op basis daarvan moet dan bekeken worden met wie het meeste daarvan het beste gerealiseerd kan worden. Vervolgens is de vraag hoe die andere partijen er intern aan toe zijn. D66 is zeer instabiel. De aanwezigheid van Kok bij de PvdA maskeert een enorme verdeeldheid en het beginselprogramma van de PvdA is nog niet vastgesteld, dus die verdeeldheid is nog zeker niet beslecht. Het valt te verwachten dat het verdwijnen van Kok de PvdA in een chaos achter zal laten.

☞ Het CDA moet proberen engagement uit ideële organisaties aan zich te binden.

De opmerkingen van De Hoop Scheffer, Hillen en Van Geel geven aan dat het CDA zich weer geschikt vindt om te regeren. Het is een teken van herwonnen zelfvertrouwen. Toch is dat speculeren een marginale activiteit en dat moet het ook blijven. Het moet niet zo zijn dat de coalitie verhalen symbolen worden van de koers die gevaren moet worden. Dat De Hoop Scheffer de kandidaat is voor een CDA dat zich vooral aangetrokken voelt tot de VVD en Pieter van Geel voor een CDA dat zich vooral aangetrokken voelt tot Groen Links en de PvdA. Als dat wel zo is dan kan dat maar tot één conclusie leiden: dat er twee kandidaten zijn voor het lijsttrekkerschap en dat de keuze voor een persoon ook een keuze is voor een koers. De partij zou dan moeten kiezen uit deze twee lijsttrekkers. Dat zou ik buitengewoon ongelukkig vinden. We moeten van de tijd gebruik maken om voor de werkzaamheden aan het nieuwe verkiezingsprogramma beginnen binnen het CDA grondig te discussiëren over moeilijke dossiers. De discussienota 'Samen Nederland Veiliger Maken' pakt een onderwerp op waarover het CDA veel te zeggen moet hebben. In de discussienotitie wordt gekozen voor veiligheidsontwikkeling. Het gaat daar om sterk preventief lange termijnbeleid dat structureel moet worden volgehouden. Bovendien is het gezinsbeleid verdisconteerd in de nota.

Daarnaast is het de hoogste tijd dat het CDA werk maakt van het thema duurzaamheid. Tijdens het vorige verkiezingsprogramma is de discussie hierover afgeknepen, omdat het naar de mening van de fractievoorzitter electoraal te gevoelig lag. Het profielverschil tussen De Hoop Scheffer en Van Geel stamt uit deze periode. Afgelopen week drukte de heer Wijffels het CDA krachtig op het hart om echt werk te maken van het thema duurzaamheid. Dat ligt ook in het verlengde van Nieuwe Wegen Vaste Waarden. Ook hier ligt een kans voor het binden van engagement uit de samenleving en meer authenticiteit.

Drs. M. Jansen